

**Урок 9. Урок —практикум. Розв'язування задач.
Дослідження властивостей тригонометричних
функцій****РОБОЧИЙ АРКУШ**

(моє ім'я)

I. Очікувані результати навчальних досягнень

На уроці ви:

- 1) навчитеся знаходити області визначення та множини значень тригонометричних функцій;
- 2) здобудете навички шукати нулі тригонометричних функцій;
- 3) навчитеся досліджувати функції, які містять тригонометричні вирази на парність;
- 4) навчитеся знаходити проміжки знакосталості тригонометричних функцій;
- 5) навчитеся досліджувати тригонометричні функції на монотонність;
- 6) навчитеся використовувати набуті знання для розв'язування практичних задач.

II. Повторення**1.** Укажіть серед функцій 1) – 4) непарну:

$$1) y = \sqrt{x}; \quad 2) y = \sqrt[3]{x}; \quad 3) y = \sqrt[3]{x^2}; \quad 4) y = \sqrt{-x}.$$

2. Яка з функцій 1) – 4) є парною:

$$1) y = 4x; \quad 2) y = 4x + 3; \quad 3) y = 4x^2 - 3; \quad 4) y = \frac{4}{x}$$

3. Обчисліть значення виразу $\sin\left(\arcsin\frac{1}{2} + \arccos\frac{1}{2}\right)$.**4.** Розв'яжіть нерівність $x^2 \geq x$.**5.** Областю визначення періодичної функції $y = f(x)$ з періодом $T = 4$ є множина дійсних чисел. Чому дорівнює значення виразу $3f(6) - 2f(-2)$, якщо $f(2) = 1$?

III. Знаходження області визначення та множини значень тригонометричних функцій

Функція	$y = \sin x$	$y = \cos x$	$y = \operatorname{tg} x$	$y = \operatorname{ctg} x$
Область визначення	Множина всіх дійсних чисел: $D(y) = (-\infty; +\infty)$	Множина всіх дійсних чисел: $D(y) = (-\infty; +\infty)$	Множина всіх дійсних чисел, окрім чисел виду: $x = \frac{\pi}{2} + \pi n, n \in \mathbb{Z}$	Множина всіх дійсних чисел, окрім чисел виду: $x = \pi n, n \in \mathbb{Z}$
Функція	$y = \sin x$	$y = \cos x$	$y = \operatorname{tg} x$	$y = \operatorname{ctg} x$
Область (множина) значень	$E(y) = [-1; 1]$	$E(y) = [-1; 1]$	$E(y) = (-\infty; +\infty)$	$E(y) = (-\infty; +\infty)$

Поради учням/ученицям для знаходження області визначення функції

- 1) Звертайте увагу на знаменники дробів, які не дорівнюють нулю.
- 2) Пам'ятайте, що тангенс і котангенс — також дробові вирази.
- 3) Підкореневі вирази коренів парного степеня — невід'ємні.
- 4) Основа степеня з дробовим додатним показником — невід'ємна.
- 5) Основа степеня з дробовим від'ємним показником — додатна.

Поради учням/ученицям для знаходження множини значень функції

- 1) Якщо можливо, то побудуйте графік функції і знайдіть множину значень функції за графіком, тобто спроектуйте графік на вісь Oy .
- 2) З'ясуйте, яких значень набуває функція, використовуючи властивості нерівностей.
- 3) Областю визначення функції є множина, яка часто допомагає в знаходженні й множини значень функції.
- 4) У складних випадках для знаходження множини значень функції $y = f(x)$ знаходять множину всіх значень параметра a , при яких рівняння $f(x) = a$ має корені.

Примітка. Зверніть увагу, що не для кожної функції можна знайти область визначення та множину значень користуючись цими порадами.

Приклад 1. Які з чисел $\frac{\pi}{2}, 0, -\frac{\pi}{2}, \frac{3\pi}{2}, -\pi, 2\pi, -\frac{5\pi}{2}, \frac{\pi}{4}$ не належать області визначення функції $y = \operatorname{ctg} x$?

[illegible]

Приклад 2. Серед чисел $-\frac{5\pi}{2}, -8\pi, -\pi, 0, \frac{\pi}{2}, \pi, \frac{3\pi}{2}, \frac{5\pi}{2}, 10\pi$ укажіть числа, при яких функція $y = \cos x$ набуває найбільшого значення.

[illegible]

Приклад 3. Знайдіть область визначення та множину значень функції $y = \sqrt{-\sin^2 x}$.

[illegible]

Приклад 4. Знайдіть множину значень функції $y = -3\sin x + 2$.

[illegible]

IV. Дослідження тригонометричних функцій на парність та непарність

Означення 1. Функцію $f(x)$ називають **парною**, якщо для будь-якого $x \in D(f(x))$ є правильною рівність $f(-x) = f(x)$.

Означення 2. Функцію $f(x)$ називають **непарною**, якщо для будь-якого $x \in D(f(x))$ є правильною рівність $f(-x) = -f(x)$.

Серед основних тригонометричних функцій функція $y = \cos x$ — парна, а функції $y = \sin x$, $y = \operatorname{tg} x$ та $y = \operatorname{ctg} x$ — непарні, тобто:

$$\cos(-x) = \cos x,$$

$$\sin(-x) = -\sin x,$$

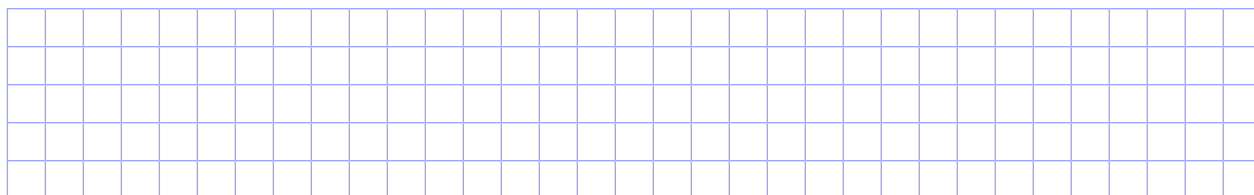
$$\operatorname{tg}(-x) = -\operatorname{tg} x,$$

$$\operatorname{ctg}(-x) = -\operatorname{ctg} x.$$

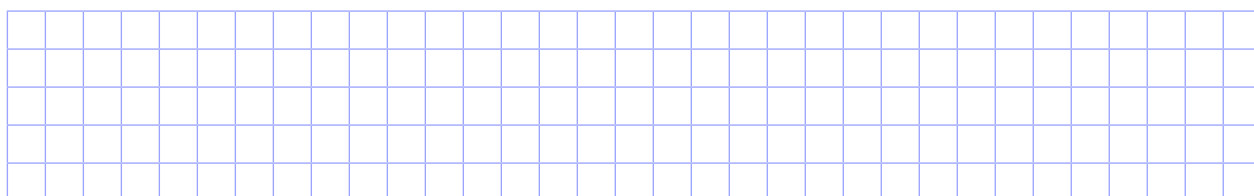
Практичні висновки.

- 1) Вісь Oy є віссю симетрії графіків парних функцій.
- 2) Початок координат є центром симетрії графіків непарних функцій.
- 3) Якщо область визначення функції не симетрична відносно початку координат, то функція не може бути ні парною, ні непарною.

Приклад 5. Обчисліть значення виразу $4 \sin\left(-\frac{\pi}{6}\right) + 2 \cos(-30^\circ) \cdot \operatorname{tg}\left(-\frac{\pi}{3}\right) - 3 \operatorname{ctg}(-45^\circ)$.

Приклад 6. Дослідіть на парність функцію $f(x) = 2 \sin^2 x - 3 \cos x + 1$.

V. Знаходження нулів тригонометричних функцій

Означення. Значення аргументу, при якому значення функції дорівнює нулю, називають **нулем функції**.

Функція	Нулі функції	Пояснення
$y = \sin x$	$x = \pi n, n \in \mathbb{Z}$	
$y = \cos x$	$x = \frac{\pi}{2} + \pi n, n \in \mathbb{Z}$	

VI. Дослідження тригонометричних функцій на монотонність та знакосталість

Проміжки монотонності тригонометричних функцій

$y = \sin x$	Зростає на кожному з проміжків вигляду $\left[-\frac{\pi}{2} + 2\pi n; \frac{\pi}{2} + 2\pi n\right]$, де $n \in \mathbb{Z}$. Спадає на кожному з проміжків вигляду $\left[\frac{\pi}{2} + 2\pi n; \frac{3\pi}{2} + 2\pi n\right]$, де $n \in \mathbb{Z}$.
$y = \cos x$	Зростає на кожному з проміжків вигляду $[\pi + 2\pi n; 2\pi + 2\pi n]$, де $n \in \mathbb{Z}$. Спадає на кожному з проміжків вигляду $[2\pi n; \pi + 2\pi n]$, де $n \in \mathbb{Z}$.
$y = \operatorname{tg} x$	Зростає на кожному з проміжків вигляду $\left(-\frac{\pi}{2} + \pi n; \frac{\pi}{2} + \pi n\right)$, де $n \in \mathbb{Z}$.
$y = \operatorname{ctg} x$	Спадає на кожному з проміжків вигляду $(\pi n; \pi + \pi n)$, де $n \in \mathbb{Z}$.

1) Якщо кути α і β належать одному проміжку $\left[-\frac{\pi}{2} + 2\pi n; \frac{\pi}{2} + 2\pi n\right]$, $n \in \mathbb{Z}$ і $\alpha > \beta$, то $\sin \alpha > \sin \beta$. Якщо кути α і β належать одному проміжку $\left[\frac{\pi}{2} + 2\pi n; \frac{3\pi}{2} + 2\pi n\right]$, $n \in \mathbb{Z}$ і $\alpha > \beta$, то $\sin \alpha < \sin \beta$.

2) Якщо кути α і β належать одному проміжку $[-\pi + 2\pi n; 2\pi n]$, $n \in \mathbb{Z}$ і $\alpha > \beta$, то $\cos \alpha > \cos \beta$. Якщо кути α і β належать одному проміжку $[2\pi n; \pi + 2\pi n]$, $n \in \mathbb{Z}$ і $\alpha > \beta$, то $\cos \alpha < \cos \beta$.

3) Якщо кути α і β належать одному проміжку $\left(-\frac{\pi}{2} + \pi n; \frac{\pi}{2} + \pi n\right)$, $n \in \mathbb{Z}$ і $\alpha > \beta$, то $\operatorname{tg} \alpha > \operatorname{tg} \beta$.

4) Якщо кути α і β належать одному проміжку $(\pi n; \pi + \pi n)$, $n \in \mathbb{Z}$ і $\alpha > \beta$, то $\operatorname{ctg} \alpha < \operatorname{ctg} \beta$.

Примітка. Якщо два числа не належать одному проміжку монотонності, то можна порівнювати відповідні значення тригонометричних функцій із застосуванням періодичності.

Проміжки знакосталості тригонометричних функцій

$y = \sin x$	$\sin x > 0$ на кожному з проміжків вигляду $(2\pi n; \pi + 2\pi n)$, $n \in \mathbb{Z}$ $\sin x < 0$ на кожному з проміжків вигляду $(\pi + 2\pi n; 2\pi + 2\pi n)$, $n \in \mathbb{Z}$
$y = \cos x$	$\cos x > 0$ на кожному з проміжків вигляду $\left(-\frac{\pi}{2} + 2\pi n; \frac{\pi}{2} + 2\pi n\right)$, $n \in \mathbb{Z}$ $\cos x < 0$ на кожному з проміжків вигляду $\left(\frac{\pi}{2} + 2\pi n; \frac{3\pi}{2} + 2\pi n\right)$, $n \in \mathbb{Z}$

VIII. Тренувальні вправи. Три рівні складності: А, В, С

Рівень А

1. Знайдіть значення виразу:

1) $\operatorname{ctg}\left(-\frac{\pi}{3}\right) \cdot \operatorname{tg}\left(-\frac{\pi}{6}\right) \cdot \cos\left(-\frac{\pi}{6}\right) \cdot \sin\left(-\frac{\pi}{3}\right);$

2) $8 \cos(-180^\circ) \cdot \sin^2(-30^\circ) \cdot \operatorname{tg}^3(-45^\circ) + \operatorname{tg}^2\left(-\frac{\pi}{3}\right).$

2. Серед чисел $-\frac{5\pi}{2}, -\frac{3\pi}{2}, -\pi, 0, \frac{\pi}{2}, \pi, \frac{3\pi}{2}, \frac{5\pi}{2}, \frac{7\pi}{2}, 8\pi$ укажіть значення аргументу, при яких функція $y = \cos x$ набуває найменшого значення.

3. Знайдіть область визначення та множину значень функції:

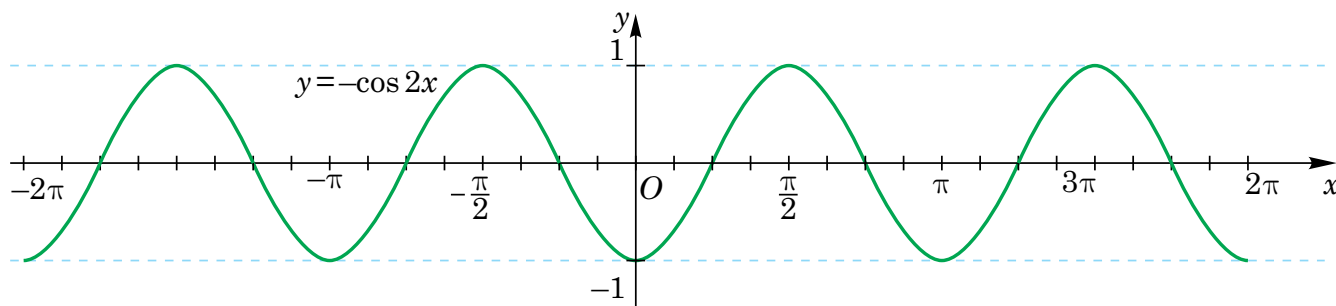
1) $f(x) = 3 \operatorname{tg} x;$

2) $f(x) = -2 \sin x + 5.$

4. В одній системі координат побудуйте графіки функцій $y = \sin x$ та $y = \cos x$. Знайдіть графічно кілька значень x , для яких $\sin x = \cos x$. Скільки таких значень можна вказати?

5. Користуючись графіком функції $y = \operatorname{ctg} x$, знайдіть і запишіть по три проміжки, на яких ця функція: 1) набуває додатних значень; 2) набуває від'ємних значень.

6. На рисунку зображено графік функції $y = -\cos 2x$ на проміжку $[-2\pi; 2\pi]$. Укажіть нулі функції, проміжки монотонності та проміжки знакосталості.

Рівень В

1. Знайдіть значення виразу:

1) $\sin(-750^\circ) + 6\sqrt{3} \operatorname{tg}(-2340^\circ) + 4\sqrt{2} \cos(-675^\circ);$

2) $2 \cos(-420^\circ) + 2 \operatorname{tg}\left(-\frac{11\pi}{4}\right) - \sin \frac{17\pi}{3} \cdot \operatorname{ctg}(-780^\circ).$

2. В якій чверті знаходиться кут α , якщо відомо, що:

1) $\sin \alpha \cdot \operatorname{ctg} \alpha > 0$ і $\sin \alpha \cdot \cos \alpha < 0;$

2) $\cos 132^\circ \cdot \cos \alpha > 0$ і $\sin 132^\circ \cdot \operatorname{ctg} \alpha > 0;$

3) $(\sin \alpha)^{0.5} - (\cos \alpha)^{0.5} = 0,1;$

4) $\sqrt{\cos^2 \alpha} = -\cos \alpha$ і $\operatorname{tg} \alpha = -2?$

3. Знайдіть області визначення функцій $y = \sqrt{\sin^2 x}$ і $y = (\sqrt{\sin x})^2$ та опишіть, чим відрізняються їхні графіки.

4. Знайдіть область визначення та множину значень функції:

1) $y = 2 \sin x$;   2) $y = 1 - \frac{1}{2} \sin x$;   3) $y = -\sqrt{3} \cos x$;   4) $y = -17 \operatorname{tg} x$.

5. Порівняйте числа:

1) $\sin \frac{1}{2}$ і $\sin \frac{1}{3}$;   2) $\cos \frac{1}{2}$ і $\cos \frac{1}{3}$;   3) $\sin 3$ і $\sin 4$;   4) $\cos \frac{2\pi}{3}$ і $\cos \pi$;
5) $\operatorname{tg} \frac{\pi}{10}$ і $\operatorname{tg} \frac{\pi}{12}$;   6) $\operatorname{tg} 0$ і $\operatorname{tg} 1$;   7) $\operatorname{tg}(-3)$ і $\operatorname{tg}(-2,1)$;   8) $\operatorname{ctg} \frac{3\pi}{10}$ і $\operatorname{ctg} \frac{\pi}{5}$.

6. За графіком функції $y = \cos x$ знайдіть три наближених значення x , за яких $\cos x = 0,5$. Скільки існує таких значень x , що задовольняють дане рівняння?

7. Дослідіть на парність функцію:

1) $y = \frac{x - \sin \frac{x}{2}}{x^3 \operatorname{tg}^2 x}$;   2) $f(x) = \frac{6 - x^2}{\cos 3x}$.

8. Розташуйте числа за спаданням: $\operatorname{ctg} 3$, $\operatorname{ctg}(-120^\circ)$, $\operatorname{ctg} \frac{\pi}{3}$.

9. Побудуйте графік функції $y = \sin x - |\sin x|$.

10. Укажіть нулі, проміжки знакосталості та монотонності функції:

1) $y = 2 \operatorname{ctg} x$;   2) $y = -3 \operatorname{tg} x$.

11. Знайдіть область визначення функції:

1) $y = \frac{\cos x^2}{1 - \operatorname{tg} x}$;   2) $y = \sqrt{\sin x}$;
3) $y = (\sin x)^{0,3} + \operatorname{tg} x$;   4) $y = \sqrt{25 - x^2} + \frac{\cos x}{\sin x + 1}$.

12. Знайдіть найбільше і найменше значення функції:

1) $y = 4 - 3 \sin 2x$;   2) $y = \left| \cos \frac{x}{3} \right|$;
3) $y = 4 \cos^4 x + 2$;   4) $y = 0,3 \operatorname{ctg}^2 x - 1$.

Рівень С

1. Знайдіть значення виразу:

1) $\sqrt{4 \cos(-1020^\circ) - 2 \sin 870^\circ} + \left(3 \operatorname{ctg} \frac{13\pi}{4} - \operatorname{tg}^2 \left(-\frac{11\pi}{3} \right) \right)^{0,5}$;
2) $\frac{\cos(-3510^\circ) + 4 \sin 2550^\circ}{|\operatorname{tg}(-510^\circ) \cdot \operatorname{ctg} 750^\circ - 4|}$.

2. За графіком функції $y = \sin x$ укажіть числовий проміжок, що належить проміжку $(0; 2\pi)$, на якому $\sin x > \frac{1}{2}$. Ураховуючи періодичність функції синус, запишіть множину проміжків, на яких $\sin x > \frac{1}{2}$.

3. Побудуйте графік функції:

1) $y = \sqrt{\cos x - 1}$;   2) $y = \operatorname{tg} x |\cos x|$;   3) $y = \frac{\sin |x|}{\sin x}$;   4) $y = \frac{\sin^2 x}{\sqrt{\sin^2 x}}$.

4. Знайдіть множину значень функції:

1) $y = 4 - 3 \sin 2x$;   2) $y = 4 \cos^4 x + 2$;   3) $y = (\cos x + 1)^{-1}$;   4) $y = \frac{2}{3 \sin x - 4}$.

5. Дослідіть на парність функцію:

1) $f(x) = \sqrt[3]{\cos x - 2} + (\operatorname{tg} x - \operatorname{ctg} x)^4$;   2) $y = |\sin x - \cos x| + |\sin x + \cos x|$;
3) $y = \frac{\operatorname{tg}^4 x + \cos(180^\circ - x) + 2}{x^2 - 1}$;   4) $f(x) = \frac{\sqrt{3 \cos x - 4} - \operatorname{tg}^2 x}{\cos x + x^2}$.

6. Знайдіть найбільше та найменше значення функції:

1) $y = \frac{\cos^2 x - \cos x - 2}{\cos x + 1}$;   2) $y = \frac{\cos^3 x - 2 \cos^2 x + 3}{\cos x + 1}$;
3) $y = \sqrt{\sin 3x - 1}$;   4) $y = \sqrt{\cos^2 x - 2 \cos x + 5}$.

7. **Творче завдання.** Створіть інтерактивний додаток, що демонструє властивості певної тригонометричної функції.

Рефлексія. «3–2–1»

Три уміння, які я сьогодні опанував/опанувала

.....
.....

Два запитання, які в мене виникли

.....
.....

Одна ідея, де я можу застосувати здобуті знання в реальному житті

.....
.....

Можливі теми проєктів

1. Побудова графіків тригонометричних функцій за допомогою графічних калькуляторів.
2. Застосування властивостей тригонометричних функцій в архітектурі.
3. Застосування тригонометричних функцій у навігації.
4. Моделювання природних процесів за допомогою тригонометричних функцій.
5. Систематизація властивостей тригонометричних функцій у вигляді інтерактивної мапи.

